

פרשת אמור תשפ"ב

מישבטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

חבל בחבירו והתברר שכתוצאה מכך ניצלו חיי הנחבל

שאלה

ראובן, פועל העובד לפרנסתו, גר ביישוב מרוחק אליו מגיע אוטובוס פעם בשעה. בוקר אחד יצא באיחור מביתו ורץ לכיוון תחנת האוטובוס בכדי להספיק אותו, כדי שלא יאחר לעבודתו. בחור פוחז שהבחין בריצתו, הושיט בכוונה את רגלו למרכז המדרכה, וראובן שרץ לא הבחין בה, ונתקל ברגלו ונפל במלוא העוצמה על המדרכה, כשהוא נאנק מייסורים. כתוצאה מהנפילה גם נקרעו חלק מבגדיו, באופן שלא ניתן לתקנם. עקב כאביו הרבים, חזר הפועל מיוסר לביתו, ורק אחרי יומיים ששכב במיטתו ולקח משככי כאבים, הצליח בקושי ללכת לעבודתו.

מאחר יותר התברר, שהאוטובוס אותו הפסיד ראובן עבר תאונת דרכים קשה כשמשאית נכנסה בו בעוצמה גדולה, באותו המקום בו רגיל לשבת באוטובוס בקביעות מידי יום, והאוטובוס נחתך במקום זה לשניים. כך שלמעשה נפילתו ברחוב עם כל המסתעף מכך - הצילה את חייו. ולכן כשהבחור הנ"ל שהתחרט על מעשיו בא לבית הפועל לבקש ממנו מחילה, קם הפועל ממיטתו ונישק אותו, כי מחמתו ניצלו חייו.

השאלות כעת הינן כדלהלן:

- א. האם למרות התוצאה החיובית שקרתה לבסוף, צריך הבחור לבקש מהפועל את מחילתו, ולשלם לו עבור חבלת גופו, ונזקו הממוני?
- ב. האם צריך הבחור לשלם לפועל עבור הפסד שני ימי עבודתו? ומה היה הדין באותו מקרה אם האוטובוס היה מגיע בשלום למקום עבודתו?
- ג. האם הפועל צריך לברך "ברכת הגומל" על שחייו ניצלו?

תשובה

- א. הבחור שפגע במעשיו חייב לבקש מחילה מהפועל, עד שיאמר לו בפיו שמוחל לו. כמו כן עליו לעשות תשובה ראויה עם קבלות חיוביות מכאן ואילך, על חטאו שבין אדם למקום. 1
- ב. אם האוטובוס היה מגיע בשלום למקום העבודה, מעיקר הדין היה חייב הבחור לשלם לפועל עבור: הפסד שני ימי העבודה כפועל בטל, עבור הצער מהחבלה, ועבור הבושה שנגרמה לו. כמו כן צריך לשלם עבור כל הנזק הממוני שנגרם לו כשבגדיו שנקרעו. 2
- ג. בנידון השאלה - פטור הבחור מלשלם עבור הפסד שני ימי העבודה. אלא שנשאר חייב בתשלום עבור הצער, הבושת, והנזק הממוני שנגרם כשבגדיו שנקרעו. 3
3. בזמן הזה הכריע הרמ"א, שבי"ד לא יכול לחייב לשלם עבור השבת, הצער, והבושת שנגרמו לנחבל. אבל אע"פ כן נשאר עדיין על החובל החיוב הממוני לשלם עבורם לנחבל. ולכן אם לא ישלם לו מעצמו, רשאי בי"ד לנדותו עד שישלם לנחבל סכום כסף ששווה בערך למה שהיה מגיע לנחבל ע"פ דין תורה. 4

ה. הפועל פטור מלברך הגומל, וברכת - שעשה לי נס במקום זה. אולם נשאר עליו חיוב להודות לקב"ה על הצלת חייו. 5

מקורות

1. כתוב במשנה בב"ק (לא:): שאם אדם צועד ברשות הרבים לרוחב המדרכה ומחזיק בידו קורה, ולפתע נעצר ועמד מלכת, ואדם שהלך אחריו עם כדו נתקל בקורה וכתוצאה מכך נשבר הכד, דינו של המחזיק בקורה - כאדם המזיק, כי הקורה נחשבת כידו הארוכה, כיון שעומדת באויר מכוחו, ולכן חייב על נזקי הכד. ואין התקלה נחשבת כחופר בור ברה"ר, שבאופן זה היה פטור על נזקי הכד, מאחר והתורה פטרה כלים שנשברו בבור. אלא נחשב העומד - כאדם המזיק למרות שהכד נשבר כשפגע בקורה, ולא בגופו של העומד. וכפי שביאר שם בנמוקי יוסף (דף טו: מדפי הרי"ף בד"ה מתני וכו'). וכן מוכח כך מהגמ' שם (דף לב.) גבי אדם שנפל ברה"ר, ולמרות שיכל לעמוד נשאר לשכב ברה"ר, והולך רגל נתקל בו וניזוק בגופו ובממונו, שחייב השוכב ברה"ר כדין אדם המזיק ואינו נחשב כבור, מאחר ומחמת גופו קרתה התקלה.

לפיכך גם בנידון השאלה דנו, מאחר והנחבל נתקל בגופו של הבחור, ומחמת זה הוא נחבל - לכן נחשב הבחור - כאדם המזיק, ומעשהו נחשב - שדחף בידי או ברגליו את הפועל למדרכה, וחייב בתשלומי החבלה, והנזק הממוני. לפיכך אפילו לשיטת התוס' בב"ק (כח: בד"ה נישוף) שאם נתקל בבור ונפל מחוץ לבור ונחבל בקרקע העולם - פטור בעל הבור. אולם בנידון דנו נחשב שהאדם המזיק דחף את הנתקל בידי לקרקע, ודינו כאדם המזיק.

כמו כן עבר הבחור על האיסור החמור של "לפני עיור לא תתן מכשול" כפשוטו של הפסוק. וכן חל עליו כל האמור בגמ' בסנהדרין (נח:): שכל המרים יד על חבירו נקרא רשע, ואפילו אם לא הכהו לבסוף. וכל שכן בנידון דנו שמעשה הרשע שעשה בגופו בכוונה - היא שגרמה לנתקל חבלה חמורה, שודאי שנחשב רשע. לפיכך חייב הבחור לעשות תשובה ראויה על חטאו שבין אדם לחבירו, ושבין אדם למקום. והעובדה שמשמים סוכבו שלבסוף היה לנחבל תועלת מהחבלה, אינה קשורה כלל למעשהו החמור של החובל, אלא לחשבונות שמים בהנהגת הבריאה.

2. מכיון שהפועל נחבל ע"י מעשה גופו של הבחור אותו עשה בכוונה, דינו כחובל בחבירו שחייב מהתורה בחמישה דברים: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. אמנם במקרה דנו אין חיוב עבור נזק, מאחר ולא נחסר מהנחבל שום אבר, כמבואר במשנה בב"ק (פג:), ובשו"ע חו"מ (סי' תכ, ג). כמו כן פטור החובל עבור ריפוי, מאחר והפועל שנחבל לא הוצרך לטיפול רפואי, מלבד עלויות משככי הכאבים שלקח, שעבורם יצטרך החובל לשלם.

אמנם צער וכאבים חזקים ודאי שהיו לנחבל. וכן חיוב "שבת" יש כאן, מאחר ובגלל מעשי החובל - הפסיד הפועל שכר של יומיים עבודה, ולכן צריך לשלם לו כפי המקובל לשלם לפועל שבטל מהמלאכה שעובד בה. ומאחר וע"י מעשה גופו של החובל - גרם הבחור לנחבל בושה גדולה, חייב לשלם לו גם עבור הבושת, ועיין בשו"ע שם (סעיף כד) כיצד משערים את שוויות הבושת.

כמו כן מאחר וע"י מעשיו נקרעו בגדי הנחבל, צריך לשלם לו כפי שהיו שווים בגדים אלו לנחבל לפני שניזוק.

מהו הגורם לקדושת השבת

קדושת השבת נובעת בגלל שהקב"ה קידש אותה בכריאת העולם, כאשר שבת ביום השביעי מכל מלאכתו. ולכן קדושתה קיימת לנצח בכל יום שביעי שבבריאה. ואין לעם ישראל כל חלק ביצירת קדושתה, אלא היא קיימת מעצמה מכח הקב"ה. ולכן אנו מברכים בתפילות שמו"ע בשבת: ברוך אתה ה' - מקדש השבת. אלא שמאהבת הקב"ה את בניו, נתן להם את השבת במתנה כיום מנוחה. וכלשון התפילה בשמו"ע בשבת בבוקר: "כי לישראל עמך - נתת באהבה". וכתר עמם ברית שישמרו את השבת, כמבואר בגמ' בסנהדרין (נח), ולכן נאמר "ביני ובין בני ישראל - אות היא לעולם".

ואם ח"ו יהודי לא שומר שבת - הוא מפר בכך את הברית שנכרתה בינו לקב"ה, ולכן נחשב ככופר וכבוגד בברית שהקב"ה כרת עמו באופן אישי. ובמהות מעשיו דומה - לעובד עבודה זרה, שבשני מקרים אלו הוא אומר, שאינו חפץ בקשר עם הקב"ה. לפיכך העונש בשניהם שווה, כלומר - בסקילה שהיא מיתה חמורה.

מהי הסיבה שגוי ששומר שבת - חייב מיתה

ולכן מבואר בגמ' בסנהדרין (נח): שגוי ששומר שבת כדי לקיים את ציווי הקב"ה לשמור שבת, ולא בגלל שרצה לנוח באותו היום מעבודתו כיום חופשי - חייב מיתה בידי שמים. מאחר ומהות השבת היא - ברית וקשר פנימי שקיים בין הקב"ה לישראל בלבד. כמו כן מבואר בחז"ל, שדומה הקשר הזה שבין: הקב"ה - השבת - וישראל, לקשר של קידושין ונישואין. ולכן אמרו האמוראים בשבת (ק"ט), ובב"ק (ל"ב). על השבת "בואי כלה, בואי כלה" כפשוטו. או שאמרו "בואו ונצא לקראת שבת - מלכתא". וכן האריך הש"ל"ה הקדוש במסכת שבת לבאר שהשבת נחשבת ככלתו של הקב"ה כביכול, ואת הכלה הזאת הוא נתן לישראל. ולפי זה כשהגוי שומר את השבת, שהיא כלתו של הקב"ה שנתנה לישראל - נחשב כלוקח אשת איש של ישראל ולכן חייב מיתה בדיני שמים.

וכן כשהגוי שומר שבת, נחשב הוא גם כמורד במלכות שמים וכגזלן, כי נכנס למקום שאסור לו להיכנס אליו, וכגזול חפץ ששייך ליהודי בלבד. וכלשון התפילה בשבת בבוקר: "ולא נתת לגויי הארצות... וגם במנוחתו - לא ישכנו ערלים". נמצא שאם הגוי נח בשבת כדי לקיים את מצוות השבת שנצטוו בה ישראל בלבד - הוא גוזל בכך מהיהודי את המתנה שקיבל מהקב"ה.

נמצא למסקנה שישנן ג' סיבות למה גוי ששבת חייב מיתה בידי שמים.

א. מורד במלכות שמים, שלקח מהקב"ה מה שנתן דווקא לעמו ישראל ולא לגויים.

ב. לקח את הכלה שהיא אשתו של איש ישראל, ונחשב מבחינה רוחנית כבא על אשת איש של הישראל.

ג. גנב דבר ששייך ליהודי ולקחו לעצמו. וקימ"ל שגוי שגנב אפילו שווה פרוטה חייב מיתה. וכ"ש כשגונב את השבת ששווה יותר מכל חללו של העולם, שחייב מיתה על כך.

אמנם מאחר ובכל שלושת הטעמים שהוזכרו לא עשה הגוי פעולה גשמית של הוצאת חפץ מבעלותו של הישראל, אלא שמר בביתו את השבת, לכן עונשו בידי שמים בלבד ולא בידי בית הדין.

מהי הסיבה שרשעי ישראל ששמרו שבת - לא נענשים בשבת

לאור האמור מובן למה אמרו חז"ל שיהודים ששמרו שבת בחייהם, אפילו אם חטאו בדברים אחרים שמחמתם מגיע להם עונש בגיהנום, בכל זאת בשבת הם יוצאים מהגיהנום לגן עדן.

ד. בנידון השאלה, מכיון שקימ"ל בשו"ע שם (סעיף יז) ששבת חייבים רק אם ברור לנו שהיה לנחבל עבודה שבגלל החבלה הוא הפסיד אותה. ובמקרה דנן, התברר למפרע, שגם אם לא היה חובל בו - לא היה הנחבל עובד באותם יומיים ששכב בביתו. כיון שרוב הסיכויים שהיה נמצא ביומיים אלו כבר בעולם האמת. ואפילו אם היה נשאר בחיים, אולם עקב החבלה שהיה מקבל מחמת התאונה, שהיתה באותו המקום בו היה יושב - ודאי שהיה נעדר במקרה הטוב לפחות יומיים מהעבודה. נמצא שהחובל לא הפסיד לנחבל מלהרוויח כסף בעבודתו באותם היוםיים ששכב במיטתו, כי כעת ברור לנו, שגם ללא מעשה החובל, הפועל לא היה עובד ביומיים אלו.

4. עיין ברמ"א חו"מ (ס"א, סעיפים: ג, ה) ובסמ"ע שם (ס"ק יז), ובש"ך שם (ס"ק יג).

5. חיוב ברכות הגומל, ושעשה לי נס במקום הזה, קיים - רק למי שהיה בפועל במקום הסכנה וניצל. משא"כ ראובן שנחבל בנידון דנן, הרי לא היה במקום הסכנה אלא נשאר בביתו. ועל מקרה דומה לזה אמרה הגמ' בנדה (לא). שהנביא ישעיהו (יב) משבח את הקב"ה "אודך ה' - כי אנפת בי". ונותנת שם הגמ' דוגמא לכך. כגון אם אדם רצה להפליג בספינה, ולפתע נכנס לו קוץ ברגלו שמנע ממנו להגיע לספינה, והצטער על כך מאד. ולבסוף שמע שהספינה הזו טבעה בים, וכעת הוא שמח שה' סובב שנכנס לו קוץ ברגלו שמחמתו ניצלו חייו.

נמצא שאע"פ שישנו חיוב לניצול להודות לקב"ה שסובב לו כאב מועט כדי להציל את חייו, וראוי שיתכוון לכך כשמתפלל שמו"ע בתפילת "מודים אנחנו לך" וכו', אולם הוא פטור מלברך ברכת הגומל. וכן כשיעבור ליד המקום שנפל או שקרתה שם התאונה, אינו מברך "שעשה לי נס במקום הזה" בשם ומלכות, מאחר והרי לא היה בפועל במקום כשקרתה התאונה, ועיין בשו"ע אור"ח (ס"ח ר"ח-ר"ט) שם מבוארים גדרים אלו בהרחבה.

מסרים ורעיונות בפרשת השבוע

ההבדלים בין שבת למועדים

כתוב בפרשה (כג, ב-ד) כדלהלן: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם - מועדי ה'... ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון וכו'... אלה מועדי ה' מקראי קדש - אשר תקראו אותם במועדים" ע"כ. וכתב רש"י (פסוק ג) מה ענין שבת אצל מועדות? ללמדך, שכל המחלל את המועדות - מעלין עליו כאילו חילל את השבת. וכל המקיים את המועדות - מעלין עליו כאילו קיים את השבתות, עכ"ל מתורת כהנים.

נמצאו למדים, שנצטוונו מהתורה לשמור את השבת ואת מועדי השנה, וגם במועדים נאסר עלינו לעשות כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש. ולמדנו מדברי התורה כהנים שהובאו ברש"י, שאע"פ שודאי ששמירת שבת חמורה יותר משמירת יו"ט, מאחר ומי שחילל שבת ר"ל - עונשו במיתת סקילה, שהיא מיתה חמורה. ואילו מי שמחלל יו"ט ר"ל - עובר על לאו שעונשו ל"ט מלקות. בכל זאת סמיכות הפסוקים בתורה מלמדים אותנו, שרצון הקב"ה שנחשיב את שניהם באופן שווה, ונקפיד על שמירתם וכיבודם כראוי.

והנה בהבנה הפנימית של המועדים - ישנם מספר הבדלים מהותיים בין השבת ליו"ט. ונסה בס"ד להבהיר מעט מזעיר את הטעם להבדלים אלו. ובתחילה נבאר בס"ד את יסוד קדושת השבת ומהותה.

החילוק בין חיוב העונג שבשבת, לשמחה שביו"ט

והנה לגבי כיבוד השבת נאמר ע"י הנביא ישעיהו (נח, א) "וקראת לשבת - עונג". ואילו לגבי כיבוד יו"ט כתבה התורה בדברים (טז, ט) "ושמחת בחגך, והיית - אך שמח". כלומר, את השבת נצטוונו לענג, ואילו ביו"ט נצטוונו לשמוח בו. והנה ההבדל בין עונג לשמחה הוא - ששמחה נגרמת בעקבות דברים חיצוניים, שגורמים לאדם לשמוח כמו: מאכלים משובחים, ביגוד נאה, בשורה משמחת וכו'. ולכן אמרו חז"ל ששמחת יו"ט היא לפי ענינו של כל אחד ממה שהוא שמח. דהיינו, הנשים מקיימים מצוות שמחה ע"י אכילת בשר, ושתיית יין. הנשים מקיימות את מצוות השמחה ע"י בגדים צבעוניים חדשים, וילדים קטנים מקיימים זאת ע"י אכילת מיני מתיקה.

משא"כ ביחס לעונג שנצטוונו לענג את השבת מהותו - להתענג מעצם הדבר שלפנינו, ולא שהעונג יגרם מחמת גורמים חיצוניים. דהיינו להתענג - מעצם יום השבת. ולכן רוב בני אדם מכיון שמאכלים משובחים גורמים להם להתענג, עליהם לאכול זאת בשבת כדי להתענג בשבת. אולם נפסקה ההלכה בשו"ע אור"ח בהל' שבת (סי' רפח, א) שאין האכילה תנאי הכרחי לעונג שבת. ולכן מי שיש לו עונג גדול יותר אם יצום בשבת או אם יבכה בשבת מסיבות שונות - רשאי לצום ולבכות, כי לגבי אותו אדם במצבו הנוכחי - זה מה שיגרום לו את העונג. משא"כ לגבי חיוב שמחה שנאמר ביו"ט - ודאי שאדם אינו שמח אם בוכה או צם. ולכן ביו"ט לא יוצא ידי חובת שמחה ע"י הבכי והצום.

מפני מה יש חיוב מיוחד ביו"ט לשמחה את העניינים מה שלא קיים בשבת

לאור האמור יובנו בס"ד היטב דברי הזוהר הקדוש בפ' יתרו (דף פח, ב), וכן דברי הרמב"ם בהל' יו"ט (י, ה) שחייבו ביו"ט לשמח גם את העניינים בכל צורכי סעודת יו"ט כולל בבשר ודגים. ואם משמח רק את עצמו ומשפחתו ולא משמח את העניינים, נחשבת שמחתו כ"פרש" כלומר - כדבר מאוס. וכפי שנאמר במלאכי (ב, ג) "זריתי פרש על פניכם - פרש - חגיכם". אולם לגבי שבת לא כתבו כך. מאחר ולגבי שבת מלבד חיוב הצדקה שקיים בכל יום לעזור לנזקקים, לא נאמר שבגדרי עונג שבת ישנו חיוב גם לעזור לעניים.

וטעם החילוק הוא, מאחר ובשבת התחייבנו לענגו כלומר, לשמוח עם עצם יום השבת שבו אנו נמצאים בברית נצחית, ובקשר של קיימא עם הקב"ה כמו בעל עם אשתו. ולכן לא נצטוונו לעשות בו דברים חיצוניים כדי לשמוח באמצעותם או לשתף אנשים נוספים יחד עמנו, אלא כל אחד צריך להתענג באופן אישי עם יום קדוש זה. לפיכך לא נצטוונו בחיובי צדקה מיוחדים ביום השבת.

משא"כ לגבי יו"ט נצטוונו לשתף בשמחתנו את שאר הנזקקים לשמחה. כי כל חלות קדושת היום נעשתה ע"י חכמי ישראל שפסקו זאת על סמך עדים שבאו מכל גוויי ישראל. נמצא שכל ישראל היו שותפים ישירות ובאופן עקיף ביצירת קדושת היו"ט ביום זה דווקא. לפיכך מאחר וקביעת היו"ט נעשתה ע"י כלל ישראל, לכן גם מצוות השמחה בחג תעשה בשותפות של כלל ישראל. ולכן ישנו חיוב לשמח גם את העניינים שבשכונתך שישמחו ביו"ט, והדרך לכך נעשית ע"י שיהיה להם את כל צורכי סעודות היו"ט בעין יפה.

לאור האמור, מובנים לנו מעט דברי חז"ל שהביא רש"י, שהובאו בתחילת המאמר, שהתורה השוותה את קדושת השבת ליו"ט ללמדנו, שלמרות שגדריהם שונים, אולם מאחר וכך רצון הקב"ה שנעשה, לכן החיוב לשמור על קדושת הימים הטובים למרות שישראל קבעו אותו ויצרו את קדושת היום - זהים לחיוב שיש לנו לשמור את השבת שאת קדושתה שמר הקב"ה.

מאחר ובהיותם בחיים כרתו ברית אמונה עם הקב"ה, ונעשו עמו ביום זה שותפים במעשה בראשית כמבואר בגמ' בשבת (ק"ט). ולכן כשם שבעולם הזה היו שותפים בשבת עם הקב"ה - כך גם לאחר פטירתם הם נשארים עמו בברית האמונה ביום זה, ולכן פטורים בשבת מעונש, ומתענגים בגן עדן, בזכות שענינו את השבת בחייהם.

מהו הגורם לקדושת יום טוב

והנה לעומת קדושת השבת שקבעה הקב"ה בבריאה מעצמו, ואין לישראל חלק ביצירתה. אולם יום טוב - מהותו אחרת. כלומר, מצד אחד התורה, וחז"ל, קבעו את האיסורים והחיובים שקיימים ביום טוב. אולם באיזה יום יחול היום טוב במהלך ימי השבוע - רק הסנהדרין של חכמי ישראל קובעים. כלומר, לאחר שבאים שני עדים מבני ישראל שמעידים בפניהם על ראיית הלבנה, ולאחר שאישרו הסנהדרין את עדותם כאמיתית, ע"פ זה הם קובעים מתי יחול היום הראשון של החודש, ולפי קביעתם נדע - מתי יחול באותו החודש היום שבו כתוב בתורה שיש יו"ט.

וממילא בכפוף להחלטתם - חלה קדושת היו"ט שחל באותו החודש. ולמשל ב-ט"ו בחודש תשרי או ניסן - יחול קדושת היו"ט של סוכות או פסח וכיוצא בכך.

ולאור זאת דנים בשמים מי שומר את היו"ט או ח"ו להיפך. וכך גם כתב רש"י במסכת שבת (טז, ב) בד"ה אטו שבת וכו'... שעל ידי קדושת ישראל [את החודש] - נתקדשו הם. ואילו לא נתקדשו ישראל [כלומר - אם ב"ד לא יקדש את החודשים] - לא היו קובעים חודשים [וכן לא היו] קוראים מועדים בבית הדין, עכ"ל. נמצא שחכמי ישראל לאחר קבלת העדות מבני ישראל - הם אלו שיצרו את חלות קדושת היום המסוים כיום טוב עם כל ההשלכות שבכך.

מהי הסיבה שגוי ששמר יו"ט אינו נענש

לפי זה מובן שאין בשמירת יו"ט ברית בין הקב"ה לישראל. כי ישראל הם אלו שיוצרים את קדושת היום ולא בשמים, נמצא שהקב"ה לא נתן לישראל את קדושת היו"ט, אלא הפוך - ישראל נתנו אותו לקב"ה. ולכן גוי ששמר יו"ט - לא ייענש על כך. ודינו דומה לגוי שיניח תפילין או ישב בסוכה, שלא יקבל על כך שכר, ומעשיו נחשבים כמעשה קוף בלבד. ולכן גם לא ייענש על כך, כי לא לקח מישראל שום דבר שניתן להם. ויובן בזה גם למה לדעת רוב רבותינו הראשונים אין החוטאים יוצאים מהגיהנום ביו"ט, כי לא חל על יום זה ברית בין הקב"ה לישראל, מאחר וקדושתו נוצרה ע"י ישראל בלבד.

ביאור ע"פ דרוש, למה אין עונש מיתה למחלל יו"ט

והנה אע"פ שהחיוב לשמור שבת ויו"ט והעונש הראוי למי שמחללו התורה בלבד קובעת, ואין לנו שום הבנה בכך, ועלינו מוטל החיוב לקיים את האמור בתורה ככתבו וכלשונו. אולם כדי לקרב מעט את הדבר להבנתנו על דרך הדרוש בלבד, אולי ניתן לומר, שמכיון שבני ישראל הם אלו שיצרו את חלות קדושת היו"ט באותו היום, ובשמים כפופים להחלטתם, לכן לא ניתן לחייב מיתה למי שעבר על מעשי בני אדם, ודינו כמו אדם שעבר על לאו שעונשו ל"ט מלקות. וכשם שהעובר על דברי חכמים [בנידון אחר] עובר על לאו של "לא תסור מכל אשר יורוך" או על לאו אחר, אבל אין חיוב מיתה על כך, אלא עונשו מלקות בלבד, הוא הדין כשמחלל את היו"ט שקדושתו באותו היום נוצרה ע"י החכמים שקבעו שיום זה יהיה היו"ט. ולכן כשמחללו ג"כ עובר על לאו של איסור מלאכה ביו"ט בלבד, ועונשו ל"ט מלקות ולא נענש בעונשי מיתה או כרת שייכים רק באיסורים שנוצרו ע"י הקב"ה בלבד. ועכ"פ כאמור דברינו כאן הינם על דרך הדרוש בלבד, ואין בהם שום נפקא מינה למעשה.

בימות סד:

מהי "קטלנית" ?

כתוב בגמ' ביבמות (ד:): שאשה שמתו שני בעליה, לדעת רבי - אסור לה להינשא לאדם שלישי, שמא ימות גם הוא כקודמיו. ולדעת רבי שמעון בן גמליאל - מותר לה להינשא לאדם שלישי. אלא שאם גם הוא ימות - יאסר לה להינשא לאדם רביעי. מחלוקת רבי ורשב"ג הינה, האם חזקה נקבעת לאחר שתי פעמים, או לאחר שלש פעמים. ולהלכה בנידון דנן, מכיון שישנו חשש לחיי האיש שינשא אותה, לכן מחמת ספק נפשות פוסקים לחומרא ואסור לאשה להינשא לאדם שלישי.

הסיבה שמחמתה נאסר לאשה שמתו שני בעליה להינשא לאחר והנה נחלקו האמוראים מהו הטעם שמחמתו חששו חז"ל, שמא מחמת האשה מתו בעליה הראשונים. לדעת רב הונא, חוששים שמא יש בגופה חומר שמסכן את חיי האדם שחי עמה חיי אישות. ולדעת רב אשי החשש הוא, שמא נולדה במזל שתחיה ללא בעל, ובעוני גדול, ומסיבה זו מתו שני בעליה הראשונים, כמבואר בשו"ת הרא"ש (כלל נג, ס"ח).

ומביאה שם הגמ' שתי נפק"מ להלכה בין השיטות: א. אם אחד מהבעלים מת בגלל שנפל ממקום גבוה או מחמת תאונה ולא בגלל מחלה. ב. שמת כאשר האשה היתה רק מקודשת ולא נשואה לו, כלומר, שעדיין לא חיו חיי אישות. שלדעת רב הונא, מכיון שברור שמת לא בגלל חיי אישות - מותר לאשה להינשא לאדם אחר. ולדעת רב אשי שחוששים שמזלה הרע גרם שתהיה אלמנה ועניה, לא משנה מחמת איזו סיבה מתו בעליה, מסתכלים על התוצאה הסופית, ששני אנשים שהיו נשואים/מאורסים לה מתו, ולכן חוששים שמא כל מי שינשא לה ימות כמותם.

הכרעת הפוסקים שהאשה הוחזקה למסוכנת לאחר פעמיים בלבד הרמב"ם (פ' כא מאיסורי ביאה, הל' לא), הטור, השו"ע והרמ"א אעה"ז (ס' ט, א) נקטו כולם לחומרא כרבי שלאחר שמתו שני בעלים - אסור לאשה להינשא לאדם שלישי, כי חוששים שמא הוחזקה שהבעלים שלה מתו מחמתה, ולכן בגלל ספק נפשות לחיי אנשים נוספים, בי"ד לא מתיר לה להינשא פעם שלישית. אולם בדיעבד, אם האדם השלישי ידע את עברה של האשה עם בעליה הקודמים, ולמרות זאת הסכים מרצונו לקדש אותה בפני שני עדים כשרים, לדעת הרמב"ם והשו"ע - לא מוציאים אותה מבעלה.

ויותר מכך כתב הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (ס' קמו), שהחשש שהבעל השלישי ימות, הוא לא בגלל שישנו איסור בדבר, אלא בגלל פחד, וניחוש, שאולי ישנן שעות ביום שהאנשים החלשים יינזקו מחמתן. ולכן אם האדם השלישי לא חושש לכך - בי"ד לא מונע ממנו מלקדש את האשה. והוסיף שם, שכך נהגו גם להורות רבותינו הגדולים מספרד: הרי"ף, והר"י מגאש. וגם הרמב"ם עצמו בהיותו רב במצרים, הורה כך הלכה למעשה לשואלים אותו. ויותר מכך, הם עודדו את האשה ואת הבעל השלישי להתקדש לכתחילה בפני שני עדים כשרים בצנעה, כדי שהאשה לא תתעגן לכל חייה, ובפרט כשהאשה עדיין צעירה. ולאחר הקידושין כשהזוג התקדש בצנעה - בי"ד היה משיאם, וכותב להם את הכתובה, וע"ש בתשובת הרמב"ם.

אולם הרא"ש בכתובות (פ' ד, ס' ג) ובשו"ת הרשב"א (ח"ג ס' טו), הנמוקי יוסף ביבמות (כ. בדפי הרי"ף), ובשו"ת הר"ן (ס' כח), החמירו מאד על כך בגלל סכנת נפשות לבעל השלישי. ולדעתם אפילו אם נשאת לאדם שלישי, ואפילו שהוא מסכים לכך ואינו חושש שימות, בכל זאת בי"ד היו כופים אותם להתגרש, כי חמירא סכנתא - מאיסורא. והנה לדינא בזמן הזה, אם הבעל השלישי ידע שמתו לאשה שני בעליה הראשונים, ובכל זאת נשא אותה - לא כופים אותו לגרשה. ובפרט בזמן הזה שיש חרם של רבינו גרשום שלא לגרש אשה בעל כורחה, לכן אם האשה לא הטעתה אותו בעובדות - לא יוכל לגרשה בעל כורחה, וכך גם פסק להלכה בשו"ת חת"ס אעה"ז (ס' כג).

והנה בהלכות חמורות אלו, מכיון שדיני נפשות כרוכים בהם - רק גדולי ההוראה שבכל דור מוסמכים לדון בהן. ונביא להלן בס"ד כידיעה בלבד צדדים נוספים שמצרפים אותם במקרים שלא יקרו עוד בישראל, כדי להקל ולהתיר לאשה לשאת אדם שלישי, ולפעמים אפילו גם רביעי, אלא שההכרעה בכך נתונה כאמור רק לגדולי ההוראה שבדור.

מקרים שמבואר בפוסקים להקל להינשא לשלישי

הרמ"א באהע"ז (ס' ט, א) מביא את שו"ת הרשב"א המיוחס לרמב"ן (ס' שיא) שאע"פ שלדינא נוקטים כרב אשי שהיה בתראי, שהמזל הרע של האשה הוא זה שגרם שימותו בעליה, אולם למעשה במקרים רבים מקילים כדעת רב הונא, שהסיבה שחוששים שמתו בעליה הינה - בגלל שישנה סכנה בריאותית לחיות עמה חיי אישות. ולפיכך חשש זה קיים רק אם הבעלים מתו מחמת מחלה או נפטרו במיטתם באופן פתאומי, שאז חוששים שמא האשה גרמה להם לחלות בכך.

אבל אם אחד משני הבעלים, וכ"ש אם שניהם מתו מחמת סיבה צדדית שאיננה מחלה כמו: תאונת דרכים, תאונת עבודה, במלחמה, פיגועים וכיו"ב - במקרה זה מותר לה להינשא לאדם שלישי.

כמו כן כתב בבית שמואל שם (ס' ק"ו), שאם אחד מהבעלים מת זקן כלומר, מעל גיל שבעים כמבואר בשו"ת חת"ס אעה"ז (ס' כג), מקילים, כי טוענים שהוא מת בגלל שהגיע זמנו למות ולא מחמתה. כמו כן כתב שם בב"ש בשם שו"ת תרומת הדשן (ס' ריא), ושו"ת הריב"ש (ס' רמג), שאם היתה מכת מדינה באותו הזמן, כמו בעוה"ר מחלת הקורונה והמסתעף מכך ר"ל - תולים שזוהי הסיבה שמחמתה מת הבעל כלומר - מזלם הרע של אנשי המדינה גרם לכך - ולא מזלה של האשה. כמו כן, אם ידוע שאחד משני הבעלים היה חולה במחלה מסוימת עוד לפני שהתחתן עם אשה זו, ולבסוף מת מחמת אותה מחלה - תולים שמת מחמת מחלתו הראשונית, ולא בגלל מזלה של האשה, ומתירים לה לשאת אדם שלישי.

נוסיף עוד, שכל ההגבלות שנאמרו לאשה שמתו שני בעליה לשאת אדם שלישי - אינן קיימות אם היא לא התאלמנה פעמיים, אלא התגרשה פעמיים או אפילו פעם אחת התגרשה ופעם אחת התאלמנה. כמו כן אם האשה לא היתה נשואה לשני האנשים שמתו או עכ"פ לאחד מהם, אלא שחיה עמם חיי אישות בהפקרות רח"ל ללא קידושין ונישואין או ע"י מושג שנקרא אצל הגויים "נישואים אזרחיים" וכדומה, ובפרט שידוע שבמקרים אלו הם חיים באופן שיש בו איסור כרת, במקרים אלו למרות שאח"כ מתו האנשים שחיו עמה, אין מיתתם אוסרת אותה לאחר שתחזור בתשובה, להתחתן בקדושה וטהרה עם אנשים אחרים.